

Клочан В.В.

УДК 338.43

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОНСУЛЬТАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРАРНОЇ СФЕРИ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Як і в інших країнах світу, з боку українських селян, зокрема, власників особистих селянських господарств, фермерів, підприємств різних форм власності та господарювання, динамічно зростає попит на спеціальну інформацію та нові знання в сфері аграрного виробництва, його ресурсного забезпечення та збуту виробленої продукції. Утвердилося розуміння того, що в умовах ринкової економіки та конкуренції немає місця для неефективної, неприбуткової діяльності. Тому одним із завдань держави в аграрній сфері економіки стало надання допомоги у формуванні сільськогосподарського товаровиробника, озброєного новітніми знаннями, сучасними технікою, технологіями для підвищення конкурентоспроможності та прибутковості виробництва, підвищення рівня життя сільського населення.

Стан вивчення проблеми. Питання інформаційно-консультаційного забезпечення агропромислового виробництва знаходяться постійно в полі зору науковців та досліджувались в роботах Андрійчука В.Г., Біттера О.А., Бугуцького О.А., Гайдуцького П.І., Дем'яненка М.Я., Долішнього М.І., Лузана Ю.Я., Макаренка П.М., Мельника Л.Ю., Рижука С.М., Саблука П.Т., Шпичака О.М., Юрчишина В.В. та багатьох інших. Разом з тим, не всі аспекти цієї проблеми всебічно досліджені. На деяких з них, а саме на особливостях формування системи організаційно-економічних відносин інформаційно-консультаційного забезпечення ми й акцентуємо увагу.

Завдання і методика досліджень. Мета досліджень полягає у визначенні проблем сучасного розвитку системи інформаційно-консультаційного забезпечення аграрної сфери в Україні. Теоретичною та методологічною основою дослідження є діалектичний метод пізнання і системний підхід до вивчення економічних процесів; монографічний; законодавчі, нормативно-правові акти.

Стан вивчення проблеми. Важливою складовою формування та розвитку системи інформаційно-консультаційного забезпечення аграрної сфери постає прийняття Закону України "Про сільськогосподарську дорадчу діяльність" та дієва підтримка державою сільськогосподарських дорадчих служб. Це реальний крок на шляху досягнення зазначеної мети, бо високий рівень соціально-економічного розвитку села є головною умовою продовольчого та сировинного забезпечення країни, її економічної та політичної незалежності.

Становлення в Україні сучасної сільськогосподарської дорадчої діяльності в цілому відбувається у рамках загальносвітових тенденцій і особливостей розвитку цього явища. І хоча на даний час в країні інтерес до цього суспільно-економічного феномену дещо згас, дорадництво продовжує залишатися важливим інструментом поширення інформації, надання консультацій та знанневих послуг сільськогосподарським товаровиробникам та жителям сільської місцевості. На сьогодні сільськогосподарські інформаційно-консультаційні структури у формі дорадницьких служб створені практично в кожному регіоні держави. В багатьох випадках дорадництво заявило про себе як про важливий структурний елемент системи інформаційного обслуговування сільського господарства.

Дорадчі організації різних регіонів об'єднуються з метою злагодження та координації інформаційно-консультаційної роботи. Відповідно Навчально-координаційний центр сільськогосподарських дорадчих служб та Національна асоціація сільськогосподарських дорадчих служб України виступають в якості елементів офіційної системи інформаційно-консультаційного забезпечення аграрної сфери. Соціально-економічна вагомість цих складових та ключові позиції в інформаційно-консультаційному забезпеченні аграріїв в провідних країнах світу служить аргументом на потребу поглибленого дослідження даного явища у вітчизняній аграрній виробничо-господарській діяльності.

Сучасним періодом становлення та розвитку дорадчих служб можна вважати другу половину 90-х років, коли Україна безповоротно стала на шлях переходу до ринкових механізмів господарювання, реформування земельних відносин та сільськогосподарських підприємств. Саме в цей час виникла велика кількість фермерських та особистих селянських господарств, нових реформованих підприємств ринкового типу, значна частина яких потребували сільськогосподарських знань, ринкової інформації тощо. У цьому періоді можна виділити декілька етапів:

- створення дорадчих служб в різних регіонах України;
- створення Всеукраїнської громадської асоціації дорадчих служб;
- формування законодавчої бази дорадчої діяльності.

Становлення сільськогосподарського дорадництва було започатковане за підтримки міжнародного співтовариства, зокрема країн Європейського Союзу та Північної Америки. Перша сучасна сільськогосподарська дорадча служба в Україні почала формуватися у 1995 р. на Львівщині, коли фахівці Центру приватизації та аграрної реформи обласної державної адміністрації, спільно з експертами Європейської Комісії, вибудували у формі проекту міжнародної технічної допомоги модель створення і функціонування нової для тодішнього аграрного сектору і селян структури.

Сьогодні можна стверджувати, що сільськогосподарське дорадництво як організаційна складова інформаційно-консультаційного забезпечення аграрної сфери в Україні відбулося. Станом на 2011 рік біля 30 сільськогосподарських дорадчих служб функціонують у 22 областях нашої держави, як незалежні неурядові структури. Вони об'єднані у всеукраїнську громадську організацію - Національну асоціацію сільськогосподарських дорадчих служб України.

Виходячи з такого різноманіття запропонованих моделей та беручи до уваги історичний досвід, конкретні реалії (ментальність державних чиновників і керівників реформованих аграрних підприємств, постійний брак державного фінансування, стан аграрної науки і освіти тощо) в процесі створення сільськогосподарських дорадчих служб в Україні за основу взято модель Львівської аграрної дорадчої служби, яка акумулює досвід розвинутих країн. В основу її формування було покладено такі три основні принципи:

- приватні засади функціонування і державна підтримка через відповідні урядові програми, в тому числі регіональні і місцеві;
- незалежність у прийнятті рішень щодо надання порад сільськогосподарським товаровиробникам і сільському населенню, яка базується на взаємній довірі та партнерстві;
- тісна співпраця з аграрними закладами освіти та науковими установами з питань навчання, досліджень і передачі НОУ-ХАУ споживачам дорадчих послуг, а також органами державної влади і місцевого самоврядування, громадськими професійними об'єднаннями в аграрному секторі з питань формування пріоритетності надання тих чи інших послуг відповідно до запитів товаровиробників, участь у формуванні аграрної політики, підготовці нормативно-правових актів з цих питань тощо.

Реалізація даних принципів в прикладному плані дає підстави для твердження, що дорадчі служби виступають в якості інтегруючого елементу, що формує єдність та створює цілісності системи інформаційно-консультативного забезпечення аграрної сфери, пов'язуючи між собою всіх її учасників.

Головною метою сільськогосподарських дорадчих служб, як і в інших країнах, є поширення та впровадження у виробництво сучасних досягнень науки, техніки і технологій, надання сільськогосподарським товаровиробникам і сільському населенню дорадчих послуг з питань менеджменту, маркетингу, застосування сучасних технологій, розвитку соціальної сфери села, підвищення рівня знань та вдосконалення практичних навичок прибуткового господарювання сільськогосподарських товаровиробників та сільського населення.

Проте особливості діяльності дорадчих служб на сучасному етапі полягає у вирішенні не лише цих проблем. Тут йдеться про створення інфраструктури аграрного ринку, формування маркетингової мережі збуту сільськогосподарської продукції від товаровиробника до споживача через сільські кооперативи, районні кооперативні агроторгові доми, оптові ринки (плодоовочеві, продовольчі), аукціони живої худоби і птиці, товарні і ф'ючерсні біржі, переробні підприємства, роздрібну торгівлю, заклади харчування тощо.

Важливий напрямок дорадницької діяльності - сприяння товаровиробникам, особливо селянським і фермерським господарствам, у доступі до кредитних ресурсів, в тому числі через створення кредитних спілок та кооперативних банків. Великі сільськогосподарські підприємства також потребують порад у підготовці бізнес-планів для отримання кредитів у комерційних банках.

Сприяння селянам у розвитку несільськогосподарського підприємництва у сільській місцевості, вирішення проблеми зайнятості сільського населення, в тому числі шляхом поширення сільського зеленого туризму.

Консультації з юридичних питань щодо отримання своїх земельних і майнових паїв у власність, продажу чи не продажу землі та документального оформлення даного акту, ефективного використання земельної та майнової власності, реструктуризації сільськогосподарського підприємства, диверсифікації їх виробничо-господарської діяльності тощо.

Це далеко не всі проблемні реалії сьогодення українського села і в цьому якраз полягає особливість діяльності українських сільськогосподарських дорадчих служб як елементу системи інформаційно-консультативного забезпечення аграрної сфери у процесі її пореформеного розвитку.

Формування мережі інформаційно консультативних центрів в Україні є пріоритетним напрямком державної аграрної політики. На практиці, в ретроспективі розвитку інформаційних систем в Україні, розвиток останніх був забезпечений організаційними формами, що несуть назву «дорадчі служби».

В Україні перший центр інформаційно-консультативного обслуговування селян був створений на початку 90-х років минулого століття у смт. Заліщики Тернопільської області. У 1995 р. з метою поширення даного досвіду був задіяний проект технічної допомоги за програмою ТАСІС Європейського Союзу. Відпрацювання базової моделі служби розповсюдження інформації і нових знань серед сільськогосподарських товаровиробників та жителів сільської місцевості проводилося на прикладі Львівської області. З 1998 р. проект розпочав діяльність, а в 2000 р. його було визнано найуспішнішим серед проектів програми ТАСІС в Україні. Починаючи з червня 2000 р. Львівська аграрна дорадча служба з центральним офісом у м. Львів та 5 районними офісами у Буську, Городку, Дрогобичі, Стрию, Кам'янці-Бузькій розпочала свою діяльність. Сільськогосподарські товаровиробники Львівщини позитивно оцінили роботу дорадчої служби і нині їм важко уявити своє ефективне функціонування без консультацій, демонстрацій та інформаційного забезпечення, що надає дорадча служба.

У справу формування дорадництва в Україні суттєвий внесок зробили також окремі країни. Так, в 1995 р. в рамках проекту технічної допомоги з боку Уряду Великобританії у м. Донецьк був створений інформаційно-консультативний центр з реформування КСП і приватизації землі. В 1998 р. на базі цього центру розпочало роботу державне підприємство координаційний центр "ДонецькАгроРеформа", в тому ж році розпочався новий проект Уряду Великобританії "Служба підтримки сільських підприємств". У 2000 р. на базі цих двох структур була створена дорадча служба "Донецькагроконсалт". Сьогодні "Донецькагроконсалт" - це товариство з обмеженою відповідальністю з п'ятьма районними дорадчими офісами, яке ефективно надає дорадчі послуги, у тому числі платні.

В Одеській області технічна допомога Уряду Великої Британії розпочала свою діяльність з травня 1996 р. в рамках проекту реорганізації великих сільськогосподарських підприємств. Крім консультацій щодо реформування КСП та реорганізації виробничої структури підприємств надавались консультації з агробізнес-менеджменту, бізнес-планування, економічного аналізу. Пізніше, 1 грудня 1998 р., на базі проекту було створене приватне підприємство "Консалтагро", яке здійснювало проект технічної допомоги Міністерства Великої Британії у справах міжнародного розвитку в Одеській області "Проект підтримки сільськогосподарських підприємств та сільського населення". Нині ПП "Консалтагро" укомплектовано висококваліфікованими спеціалістами, які надають консультації з питань організації агропромислового виробництва, передових технологій сільського господарства, вирішення питань соціальної інфраструктури села та надають ринкову інформацію щодо сільського господарства.

Починаючи з 2002 р. Міністерство Великої Британії у справах міжнародного розвитку розпочало новий проект технічної допомоги "Програма підвищення рівня життя сільського населення", в якому ключове місце займає розвиток дорадчих служб у Донецькій, Київській та Одеській областях.

Створення дорадчої служби у Вінницькій області розпочалося в 1996 р. за тісної підтримки Університету штату Луїзіана. В жовтні 1998 р. в області було розпочато реалізацію проекту технічної допомоги Агентства з міжнародного розвитку США по створенню Центру навчання та підтримки приватних сільгосптоваровиробників. Сьогодні за підтримки цього проекту у Вінницькій області створені дорадчі осередки з консультантами у кожному районі. Після цього Агентство поширило свою діяльність та досвід Вінниччини на Хмельницьку та Черкаську області [109, с.73].

В рамках адміністративної реформи у грудні 1999 р. Указом Президента України "Про зміни у структурі центральних органів виконавчої влади" було утворено Міністерство аграрної політики України, в структуру якого була проведена імплементація управління сільськогосподарськими дорадчими службами. На управління покладалась функція з координації становлення та розвитку сільськогосподарських дорадчих служб в Україні, їх законодавчого та нормативно-правового забезпечення.

На сьогодні міністерством розроблено проект Закону України "Про сільськогосподарську дорадчу діяльність", який схвалений на засіданні Уряду України та знаходиться на розгляді у Верховній Раді України.

Головною метою прийняття Закону України "Про сільськогосподарську дорадчу діяльність" є врегулювання відносин, пов'язаних з сільськогосподарською дорадчою діяльністю та створення умов для розбудови системи сільськогосподарських дорадчих служб в Україні.

Проект Закону передбачає державну підтримку сільськогосподарської дорадчої діяльності шляхом фінансування виключно соціально-необхідних послуг, перелік яких буде визначатись програмою сільськогосподарської дорадчої діяльності.

Соціально-необхідні дорадчі послуги, це ті послуги, які в даний момент розвитку сільського господарства є нерентабельними в силу певних причин, їх не можна знайти на ринку дорадчих послуг, але Держава зацікавлена в тому, щоб сільськогосподарські товаровиробники та сільське населення отримувало їх, що сприятиме збільшенню доходів сільського населення та розвитку сільської місцевості. Це стосується:

- висвітлення загальної інформації через підготовку та трансляцію відео, аудіосюжетів а також через випуск брошур, інформаційних листків, бюлетенів тощо;
- навчання сільського населення шляхом проведення семінарів, тренінгів, днів поля з різних питань технологічного, економічного, юридичного, організаційного характеру;
- втілення програм для розвитку дітей та молоді села тощо.

Прикладом соціально-необхідних дорадчих послуг може бути: інформація про аграрну політику держави; допомога в створенні кредитних спілок, обслуговуючих кооперативів, сільськогосподарських оптових ринків; створення третейських судів; підтримка несіельськогосподарських видів бізнесу на селі (зелений туризм, ремесло, сфера обслуговування тощо); створення та експлуатація громадських пасовищ. Все це сприятиме вирішенню проблем зайнятості сільського населення. Характер соціально-необхідних дорадчих послуг може змінюватись в залежності від розвитку сільського господарства та суспільства.

Висновок. В становленні системи інформаційно-консультативного забезпечення аграрної сфери для розвитку сільськогосподарського дорадництва як відносно нового для України формату в цій сфері, вже зроблено:

- запроваджено професійне навчання сільськогосподарських дорадників за програмами базової підготовки на замовлення Мінагрополітики, дорадчих служб та їх Національної асоціації;
- розроблено та затверджено навчальні програми за спеціальністю „сільськогосподарський дорадник”;
- створено умови для підвищення кваліфікації сільськогосподарських дорадників, експертів-дорадників та викладачів вищих навчальних закладів, які реалізують відповідні навчальні програми.

Джерела та література:

1. Інформаційне суспільство в Україні: глобальні виклики та національні можливості : аналіт. доп. / Д. В. Дубов, О. А. Ожеван, С. Л. Гнатюк. – К. : НІСД, 2010. – 64 с.
2. Терещенко Л. О. Інформаційні системи і технології в обліку / Л. О. Терещенко, І. І. Матієнко-Зубенко. – К. : КНЕУ, 2004. – 187 с.
3. Закон України "Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки" : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JEOMN00I.html